

Поділ майна

Що означає обмін ув'язненими для Росії та Заходу

Цими днями Росія і Захід здійснили, мабуть, наймасштабніший за всю пострадянську історію обмін ув'язненими: 16 осіб з російської сторони поміняли на 8 із західної. Угоду готували давно: Володимир Путін наполегливо домагався від Заходу повернення Вадима Красикова, засудженого 2019 року в Німеччині за вбивство чеченського командира Зелімхана Хангошвілі. Усе решта вибудовувалося навколо цих переговорів, стаючи частиною великого торгу, який нарешті приніс свої плоди. Багато хто вбачає в успішній реалізації цих домовленостей надію на наближення мирних переговорів і щодо України, але підстав для цього мало.

Перше, що вражає, – це масштаб обміну. Росія відпустила 16 осіб, серед яких, крім обвинувачених у шпигунстві іноземців, виявилися не тільки відомі критики Путіна (наприклад, Володимир Кара-Мурза та Ілля Яшин), а й набагато менш помітні громадські активісти і журналісти: художниця Олександра Скочиленко, соратниці Олексія Навального Лілія Чанишева і Ксенія Фадеєва, журналістка Алсу Курмашева. Звільнено і явного заручника, американського журналіста Евана Гершковича, арешт якого навіть сам Путін прямо пов'язував із необхідністю обміну Красикова. Гершковича засудили до 16 років суворого режиму за шпигунство – всього за два тижні до обміну.

В останні два роки Росія відверто намагалася поповнити обмінний фонд, підвищуючи ставки в боротьбі за повернення «своїх» в умовах, коли переговори із Заходом буксували на тлі війни з Україною. Кремлівська логіка полягала в тому, що раз Вашингтон почав активно полювати на росіян (питання про те, шпигуни вони чи ні, зазвичай не ставилося), то ми у відповідь будемо брати заручників.

Сигнал був простий: арешти наших людей вестимуть до безладних і невибіркових арештів американських громадян, і Росія тут може грати набагато брудніше. Якщо для арешту колишнього морпіха Пола Вілана 2018 року ще були певні підстави, то американська

баскетболістка Брітні Грайнер 2022 року постраждала просто через свій американський паспорт і бажання Москви зіграти на суспільних настроях усередині США. Гра виявилася вдалою – того ж року Кремлю вдалося отримати за Грайнер звинуваченого в торгівлі зброєю Віктора Бута.

Однак Красиков, як і раніше, залишався для Кремля недосяжним. Те, наскільки емоційно Путін ставився до цієї теми, було добре видно в його інтерв'ю Такеру Карлсону. Відповідаючи на запитання про долю Гершковича, Путін одразу ж переключився на Красикова, описуючи того як істинного патріота, який наважився покінчити з жорстоким бандитом Хангошвілі.

Немає сумнівів, що Красиков для Путіна – справжній герой і патріот своєї країни, який виконав свій обов'язок і заслуговує не просто на повернення, а на пошану і повагу. Але проблема впиралася в Німеччину: Берлін жорстко стояв на позиції, що російський убивця, який розстрілює людей на вулицях німецької столиці за завданням російських спецслужб, не буде екстрадований до Росії.

Москва ж вважала, що проблема не в Берліні, а в недостатньо сильному бажанні Вашингтона натиснути на своїх «васалів» німців. Тож Кремль вирішив додати Вашингтону мотивації та заарештував у березні минулого року Гершковича, що, завдяки його роботі на Wall Street Journal, викликало набагато більший резонанс, ніж попередні арешти.

Остаточному оформленню угоди посприяли ще два фактори. Перший – смерть Навального. З одного боку, це відштовхнуло Берлін, який на певний час заморозив переговори щодо Красикова, – цілком можливо, що німці домагалися звільнення саме російського опозиціонера. З іншого – смерть Навального різко підвищила гуманітарну цінність майбутнього обміну. Стало зрозуміло, що подібна доля може спіткати і багатьох інших людей, які опинилися в російській в'язниці.

Можна сказати, що своєю загибеллю Навальний допоміг обміну своїх соратників. Для Берліна можливість звільнити політв'язнів стала важливим мотивом, який допоміг подолати законодавчі та політичні бар'єри на шляху видачі Красикова.

Другий фактор – це наближення президентських виборів у США, що супроводжуються цього разу особливою невизначеністю. Уся кропітка робота, яку вже було проведено за останні два роки, могла бути похована за лічені тижні. І адміністрації Байдена, і Путіну тут

було що втрачати.

Ймовірно, саме це додало обом сторонам гнучкості. Особливо Кремлю, який не просто допоміг демократам показати свої зовнішньополітичні досягнення перед виборами, а й відмовився від свого принципу обміну один на один. Росія передала Заходу 16 ув'язнених, натомість отримавши вдвічі менше – 8 осіб, не рахуючи двох неповнолітніх дітей.

Проте проектувати цю гнучкість на інші сфери – особливо війну в Україні – навряд чи можливо. Очікування, що обмін – це перший крок до розрядки і переговорів про мир в Україні, видаються завищеними.

Навіть якщо сам по собі обмін можна назвати успіхом, то це успіх не в ім'я, а всупереч. Нинішня угода радикально відрізняється від тієї, що мала місце 2010 року, коли США повернули десять російських нелегалів-розвідників в обмін на чотирьох росіян. Тоді йшлося про перезавантаження стосунків, і обидві сторони намагалися вийти із ситуації з викриттям агентів із мінімальними витратами.

Цього разу відносини перебувають мало не в найгіршому за всю історію становищі, за практично повної відсутності довіри та високих шансів на подальшу ескалацію. Обмін ув'язненими в таких умовах – це плід непримиренної ворожнечі та практичне підтвердження її запеклості.

Нинішній обмін більше схожий на поділ майна тих, хто розлучається, ніж на спільне підприємство заради спільної мети. Москва вирвала Красикова високою ціною, очевидно, ризикуючи спровокувати всередині країни хвилю критики за «переплату» і небезпечне видворення за кордон відомих опозиціонерів. З іміджевого погляду Росія також постала не в найвигоднішому світі, нагадавши всьому світу про свої репресії, беззаконня і жорстокість щодо критиків влади. Навряд чи це додасть бажання домовлятися з Москвою.

Для Заходу ж угода мала подвійний сенс. З одного боку, визволити власних громадян із довгого ув'язнення. З іншого – провести гуманітарну акцію, зайвий раз наголосивши на небезпеці та жорстокості Росії. Та й стимули підтримувати настільки щільні контакти між спецслужбами Росії та США тепер будуть не такі сильні.

Нарешті, існує занадто багато зовсім інших, ніяк не пов'язаних з

обміном чинників, які значно сильніше впливають на динаміку російсько-української війни. Результат американських виборів, внутрішньополітичні зміни в Україні, стан справ на фронті та військові ресурси обох сторін – усе це має значно більше значення для того, хто, як і коли обговорюватиме мир в Україні. Нинішній обмін скоріше схожий на завершення певного етапу конфронтації, коли контури наступного ще толком не помітні.

Ця стаття вперше вийшла на сайті Берлінського центру Карнегі, її переклад публікується з дозволу правовласника.

Тетяна Станова

Тетяна Станова (Tatyana Stanovaya) – запрошений експерт програми «Російська внутрішня політика і політичні інститути» Московського Центру Карнегі. Також вона продовжує керувати аналітичною фірмою R.Politik. Reality of Russian Politics. Тетяна Станова входить до наукової ради аналітичного центру «Обсерво» (L'Osservatore) при Франко-російській торгово-промисловій палаті.

